

Олена Олексіївна Сокуренко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Миколаїв, Україна

УДК 37.091.212/3

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті освітлені психолого-педагогічні аспекти розвитку одареного ребенка дошкільного віку засобами ігрової діяльності. Дано визначення дефініцій «ігра», «ігрова діяльність». Визначено вплив засобів ігрової діяльності.

Ключевые слова: *ігра, ігрова діяльність, одарені діти, розвиток одареного ребенка, формування особистості.*
The article highlights the psychological and pedagogical aspects of gifted child under school age means of play. Definitions of the definitions of «game», «play activity». Defined developmental impact of the gaming activities.

Key words: *game, play activity, gifted children, gifted child development, personality formation.*

Нову модель освіти в Україні спрямовано на пріоритетний розвиток особистості та створення для цього відповідних умов. Згідно з положеннями Національної доктрини розвитку освіти, законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та Базового компоненту дошкільної освіти в Україні, держава має забезпечувати виховання гуманістичного світогляду у дітей, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти та самореалізації особистості. Розв'язання завдань формування особистості та розвитку обдарованості дітей дошкільного віку є можливим за умов використання цілеспрямованого педагогічного впливу на особистість дитини комплексом засобів та методів, серед яких більш ефективними є засоби ігрової діяльності.

Обраний напрям відповідає тематиці науково-дослідних робіт Інституту обдарованої дитини та входить до складу науково-дослідної теми кафедри психології, педагогіки та менеджменту освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти «Шляхи підвищення професійної компетентності педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти».

Метою статті є дослідження психолого-педагогічних аспектів розвитку обдарованої дитини дошкільного віку засобами ігрової діяльності.

В Українському педагогічному словнику (уклад. С. Гончаренко, 1997) «ігрова діяльність» трактується

як «різновид активної діяльності дітей, у процесі якої вони оволодівають суспільними функціями, відносинами та рідною мовою як засобом спілкування між людьми» [2]. «Ігрова діяльність є важливим чинником пізнання дітьми навколишнього світу», – підкреслено у психологічному словнику (за ред. В. Войтка, 1982) [8]. «Ігрова діяльність» визначається і як «динамічна система взаємодії дитини з навколишнім середовищем, у процесі якої відбувається його пізнання, засвоєння культурно-історичного досвіду і формування дитячої особистості» [4].

На основі аналізу психолого-педагогічних теорій та концепцій ігрової діяльності Н. Кудикіною доведено, що поняття «ігрова діяльність» є родовим відносно поняття «гра». «Гра – це конкретний вияв індивідуальної та колективної ігрової діяльності дитини, яка має конкретно-історичний, багатовидовий, креативний і багатофункціональний характер» [4].

В Українському педагогічному словнику подано таке визначення: «Гра – це форма вільного самовияву людини, що передбачає реальну відкритість світові можливого й розгортається або у вигляді змагання, або у вигляді зображення якихось ситуацій, смислів, станів» [2]. У сучасному словнику з педагогіки (уклад. Є. Рапацевич, 2001) підкреслено, що саме у грі «як особливому виді суспільної практики відтворюються норми людського життя й діяльності, а також інтелектуальний, емоційний і моральний розвиток особистості» [9].

У психологічному тлумачному словнику (уклад. В. Шапар, 2004) поняття «гра» пояснюється як «форма діяльності в умовних ситуаціях, спрямована на відтворення й засвоєння суспільного досвіду, зафіксованого в соціально закріплених способах здійснення предметних дій, у предметах науки та культури» [11].

У визначеннях понять «гра» та «ігрова діяльність» наголошено на доцільності використання засобів ігрової діяльності з метою відтворення і засвоєння суспільного досвіду, оволодіння суспільними функціями.

З огляду на світоглядний смисл категорії гри, ми визначаємо проблему організації ігрової діяльності в структурі виховного процесу з обдарованими дошкільниками як одну з актуальних та значущих, оскільки метою формування особистості є соціальна адаптація дитини, гармонізація відносин з навколишнім світом (природним і соціальним оточенням), що відображається саме в ігровій діяльності.

Проблему ігрової діяльності з точки зору її розвивального впливу на особистість дитини дошкільного віку представлено в багатьох дослідженнях, серед яких: концепція культурно-історичного походження психіки (Л. Виготський, О. Запорожець); культурологічна теорія гри (Й. Гейзинга); психологічна теорія діяльності (С. Рубінштейн та ін.); теорія навчально-пізнавальної діяльності (Н. Бібік, Г. Костюк, О. Савченко та ін.); психологічна теорія ігрової діяльності (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонтєв); теорія соціальної детермінованості ігрової діяльності (П. Блонський, Л. Венгер, О. Запорожець та ін.); соціологічна теорія ролей (Е. Берн); теорія керівництва ігровою діяльністю дітей (Н. Анікеєва, Л. Артемова, Г. Люблінська, Н. Менчинська, Л. Стрелкова, А. Усова, К. Ушинський та ін.); теорія зміни провідних видів діяльності (Л. Божович, Л. Виготський, Б. Ельконін, О. Запорожець, В. Шадриков); теорія системного підходу до явищ педагогічної дійсності (Г. Щедровицький); педагогіка гри, що будується на засадах теорії гуманістичної педагогіки та психології (Ш. Амонашвілі, Г. Балл, С. Русова, В. Сухомлинський та ін.); теорія особистісно зорієнтованого виховання (І. Бех, О. Кононко та ін.); теорія формування колективу (А. Дусавицький, А. Макаренко, Т. Коннікова та ін.) [4].

У сучасних дослідженнях гра розглядається як обов'язковий конструкт дитинства та вагома складова соціально-педагогічної системи, що цілеспрямовано використовується суспільством для підготовки дітей до «дорослого» життя.

Аналіз проблеми організації ігрової діяльності у вітчизняній та зарубіжній психолого-педагогічній теорії (Н. Анікеєва, Л. Артемова, Л. Благонадежина, Л. Виготський, Р. Жуковська, О. Запорожець, В. Котирло, Я. Коменський, Н. Кудикіна, Г. Люблінська, В. Менджеричька, Н. Менчинська, Р. Миронова, В. Мухіна, Л. Стрелкова, А. Усова, К. Ушинський та ін.) доводить, що гра є ефективним методом встановлення взаєморозуміння між вчителем і дитиною, моделювання гуманістичної парадигми освіти, а також

підвищення ефективності виховного процесу та роботи з обдарованими дошкільниками.

В. Сухомлинський так визначив місце гри в житті дитини: «Для неї гра – найсерйозніша справа. У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає й не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке у духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості та любові до знань» [10].

Власну точку зору про роль гри в розвитку дитини висловлює Л. Виготський. Учений робить висновок, що гра «повинна бути прийнята як уявна, ілюзорна реалізація нереалізованих бажань, зміст яких пов'язаний із світом дорослих» [1]. Висловлена думка набула подальшого розвитку в працях О. Леонтєва та Д. Ельконіна, які вважали, що за допомогою гри реалізуються потреби дитини «діяти як дорослий». Важливим є те, що лише в ігровій діяльності виявляється здатність дитини моделювати людські стосунки, відбувається соціалізація особистості у програванні соціальних ролей (Л. Божович, О. Леонтєв, Л. Славіна). Гра виступає тим механізмом, що переводить зовнішні вимоги соціального середовища у власні потреби дитини.

Питання соціалізації дитини на межі дошкільного дитинства й початкової школи у різних аспектах досліджують А. Богущ, Л. Варяниця, Н. Гавриш, С. Курінна, О. Максимова, Г. Назаренко, І. Печенко, Т. Поніманська, Л. Федорович, О. Чепка. Пізнання дитиною навколишнього світу, усвідомлення себе його частиною, гармонізація стосунків із соціальним оточенням є метою соціалізації. Ми погоджуємося з думкою Т. Поніманської, яка зауважує, що «у процесі взаємодії дитини зі світом та людьми задовольняються водночас дві найважливіші її потреби: потреба в самореалізації як виявленні та ствердженні себе серед інших і потреба в соціалізації як можливості «вписатися» у світ, знайти в ньому місце» [7].

У працях А. Богущ, Л. Варяниці, Н. Гавриш, С. Курінної, І. Печенко висловлюється думка, що формування особистості дитини відбувається у багатоплановому спілкуванні з дорослими та однолітками. Це можна прослідкувати «на прикладі дитячих ігор, що моделюють доросле життя. Світ дорослої культури накладається на дитяче світосприйняття, в якому провідна роль належить емоційно-чуттєвому фактору» [3].

Ігрова діяльність належить до символіко-моделювального типу діяльності, в якому операційно-технічний аспект є мінімальним і уможливорює орієнтацію дитини в навколишньому світі. Предметом ігрової діяльності виступають не матеріальні речі, а доросла людина як носій суспільних функцій, який вступає у взаємодію з довкіллям, керується певними правилами. В іграх відбувається відтворення й засвоєння суспільного досвіду, оволодіння суспільними функціями, тому дитині доводиться внутрішньо програвати не лише свої дії, а й їхні наслідки. Поступово

відбувається формування внутрішнього плану дій, уміння їх передбачати.

Метод пізнавальної гри є більш ефективним у стимулюванні продуктивного мислення, застосування знань, умінь, вияву ініціативи, самостійності, колективного співробітництва – якостей важливих у формуванні особистості та розвитку обдарованої дитини.

Засоби ігрової діяльності сприяють не лише формуванню, а й коригуванню особистісно-ціннісного компонента світорозуміння дитини. Вони допомагають зорієнтуватися в особливостях внутрішнього світу та відрефлексувати динаміку його змін у процесі виконання ігрових завдань. Основними механізмами коригувального впливу засобів ігрової діяльності на думку А. Осипової є:

1) моделювання системи соціальних відносин у наочно-дійовій формі в особливих ігрових умовах, дотримання їх дитиною та орієнтація в стосунках;

2) зміна позиції дитини у процесі переборювання пізнавального й особистісного егоцентризму. Усвідомлення власного «Я», зростання ступеня соціальної компетентності та здатності до розв'язання проблемних ситуацій;

3) формування (поряд з ігровими) реальних відносин співпраці та кооперації між дітьми в іграх, що забезпечує можливість позитивного особистісного розвитку;

4) організація поетапного відпрацювання в іграх нових, більш адекватних способів орієнтування дитини в проблемних ситуаціях;

5) формування здатності дитини доволно регулювати діяльність згідно з системою правил, що регламентують виконання ролей, поведінку [5].

М. Бітянова зазначає, що гра надає дитині можливість емоційно відреагувати на хвилювання та труднощі, побудувати на рівні почуттів відносини з навколишнім світом, навчитися контролювати й регулювати внутрішній світ. Тому засоби ігрової діяльності допомагають навчити дітей:

– бути вільними в ігровому просторі, усвідомлювати особливості та будувати взаємини з іншими людьми;

– жити в ігровому просторі, повністю занурюватися в ігровий світ та ігрові відносини;

– усвідомлювати ігровий досвід, використовувати гру як інструмент самопізнання та життєвих експериментів [6].

Таким чином, ігрова діяльність – це культурно й історично сформована пізнавальна діяльність дитини, спрямована на формування базових засад дитячої особистості, її соціалізацію, пізнання дитиною світу, розвиток здібностей та пізнавальних інтересів, закріплення та вдосконалення набутих знань, умінь та навичок.

Аналіз теоретичних підходів до сутності ігрової діяльності надає змогу визначити її не лише як провідну діяльність дитини на межі дошкільного

дитинства та початкової школи, самостійний та самоцінний вид діяльності, а й як форму організації виховного процесу.

Застосування ігрової діяльності у роботі з обдарованими дошкільниками потребує спеціальних психолого-педагогічних знань з боку вчителя щодо специфіки гри як діяльності (її структурно-операційних компонентів, класифікації, особливостей організації та керівництва). Цей вид діяльності спрямовано на формування особистості дитини, її соціалізацію, розвиток пізнавальних інтересів, закріплення й удосконалення набутих знань, умінь і навичок. Використання різних видів ігор створює сприятливі умови для реалізації актуальних потреб дітей.

Таким чином, ігрова діяльність виступає педагогічним засобом виховання обдарованої дитини за умов усвідомленого цілеспрямованого педагогічного призначення з метою досягнення заздалегідь визначених цілей і завдань виховання особистості дошкільника.

Використані літературні джерела

1. *Выготский Л. С.* Игра и ее роль в психическом развитии ребенка [Текст] / Л. С. Выготский // Вопросы психологии. – 1966. – № 6. – С. 62–76.

2. *Гончаренко С. У.* Український педагогічний словник [Текст] / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

3. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку [Текст]: монографія / А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш, та ін.; наук. ред. А. М. Богуш; за заг. ред. Н. В. Гавриш. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 368 с.

4. *Кудикіна Н. В.* Теоретичні засади педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі [Текст]: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. – К., 2004. – 404 с.

5. *Осипова А. А.* Общая психокоррекция [Текст] / А. А. Осипова. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – 509 с.

6. Практикум по психологическим играм с детьми и подростками [Текст] / под ред. М. Р. Битяновой. – СПб., 2002. – 303 с.

7. *Поніманська Т. І.* Дитина і соціум [Текст] / Т. І. Поніманська // Дошкільне виховання. – 2004. – № 8. – С. 4–6.

8. Психологічний словник [Текст] / за ред. В. І. Войтка. – К.: Вища школа, 1982. – 215 с.

9. Современный словарь по педагогике [Текст] / Сост. Е. С. Рапацевич. – Минск: «Современное слово», 2001. – 928 с.

10. *Сухомлинський В. О.* Вибрані твори: в 5-ти т. [Текст] / В. О. Сухомлинський. – Т. 3. – К.: Рад. шк., 1977. – 670 с.

11. *Шапар В. Д.* Психологічний тлумачний словник. – Харків: Прапор, 2004. – 640 с.